

KOMMUNIKASJON, SPRÅK OG TEKST

ALDER	PROSESSMÅL	VERKTØY
0-2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Gjøre seg forstått • Nevne enkle ord og begrep • Bruke peking som kommunikasjon • Begynnende ett-ords ytringer • Lære enkle tegn til tale, hverdagsord ved hjelp av sanger og vers. • Forstå instruksjon med to ledds-setninger. F.eks. «Legg bamsen i senga»	<ul style="list-style-type: none"> • Gjennom bilder, kroppsspråk og dialog skal barna få kjennskap til følelser som trist, glad, sint. • Gjennom bilder, kroppsspråk, dialog og hverdagssituasjoner skal barna få erfaring med å uttrykke tanker og meninger. • Barna skal oppleve tilrettelegging for lek sammen med andre barn og aktive voksne hvor de kan bruke språket fro å skape relasjoner. • I hverdagssituasjoner som måltid, garderobe, stell og lek skal barna oppleve aktive voksne som er bevisste på selvsnakk, parallellsnakk og utviding av språket. • I samlingsstund få erfaring med rim, rytme og regler. • I løpet av hver periode skal barna møte forskjellige eventyr gjennom høytlesning og dramatisering. • Barna skal ukentlig blir presentert for ulike typer fortellinger gjennom bøker. • I hver periode skal barna få erfaring med et sanghefte med kjente og ukjente sanger som hver etasje har ansvar for å lage.
3 år	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunisere med barn og voksne • Utvide ordforrådet	<ul style="list-style-type: none"> • Gjennom følelse-boka, Vennebøkene og annen aktuell litteratur skal barna

	<ul style="list-style-type: none"> • Kjenne til sin bokstav • Uttalen forståelig for ukjente • Lære seg noen rim og regler • Kunne fargenavn • Sette ord på følelser 	<p>lære seg å sette ord på ulike følelser og reagere hensiktsmessig.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gjennom samling og hverdagssituasjoner skal barn få rom for å uttrykke tanker og meninger. • I lekegrupper skal barna få bruke språket til å knytte relasjoner. • Med veiledning og støtte skal barna bruke språket for å løse konflikter. • Med tilrettelagte aktiviteter som lekegrupper, samlinger, høytlesning, gymsalaktiviteter og utelek skal barna i samhandling med barn og voksne videreutvikle sin begrepsforståelse og få et variert ordforråd. • I samlinger skal det brukes rim, regler, bøker og munnmotoriske øvelser. • Barna skal få erfaring med eventyr gjennom høytlesning og andre uttrykksformer. • I samlinger, språkgrupper og andre hverdagssituasjoner skal barna få erfaringer med ulike fortellinger. • Barna skal få erfare voksne som er tilstede i språket og støtter den språklige utviklingen hos barna. • Det skal tilrettelegges med materiale slik at barn kan få erfaring med uliketyper skriftspråsuttrykk som lekeskrift, tegning og bokstaver.
--	---	--

4-6 år	<ul style="list-style-type: none"> • Få et variert ordforråd, gjøre seg forstått • Ha en større forståelse for bokstaver og tall • Fortelle en historie med en viss sammenheng • Interesse for begynnende skrivning • Kjenne mor og far sin bokstav • Lytte til bøker /historier • Tilegne seg kunnskap om begreper som; i går, i morgen, i kveld • Forstå beskjeder som blir gitt til gruppen (kollektive beskjeder) • Ha kjennskap til bokstaver, kjenne igjen navnet sitt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gjennom følelse-boka, Vennebøkene og annen aktuell litteratur skal barna lære seg å sette ord på ulike følelser og reagere hensiktsmessig. • Gjennom samling og hverdagssituasjoner skal barn få rom for å uttrykke tanker og meninger. • I lekegrupper skal barna få bruke språket til å knytte relasjoner. • Med veiledning og støtte skal barna bruke språket for å løse konflikter. • Med tilrettelagte aktiviteter som lekegrupper, samlinger, høytlesning, gymsalaktiviteter og utelek skal barna i samhandling med barn og voksne videreutvikle sin begrepsforståelse og få et variert ordforråd. • I samlinger skal det brukes rim, regler, bøker og munnmotoriske øvelser. • Barna skal få erfaring med eventyr gjennom høytlesning og andre uttrykksformer. • I samlinger, språkgrupper og andre hverdagssituasjoner skal barna få erfaringer med ulike fortellinger. • Barna skal få erfare voksne som er tilstede i språket og støtter den språklige utviklingen hos barna. • Det skal tilrettelegges med materiale slik at barn kan få erfaring med uliketyper skriftspråsuttrykk som lekeskrift, tegning og bokstaver.
--------	--	---

KROPP, BEVEGELSE, MAT OG HELSE

ALDER	PROSESSMÅL	VERKTØY
0-2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Krype, selvstendig gange og klatring (på møbler o.l.) • Mestret å gå på ulendt underlag, opp og ned bakker • Sitte på huk • Gå i trapper med støtte og begge føtter på hvert trinn. • Selvstendig oppreisning over begge bein. • Bli trygg i gymsal og bli kjent med ulikt materiell der. • Spise variert og sunn mat. • Erfare gode vaner for god hygiene. • Sitte på trehjuls sykkel og sparke ifra • Begynnende kast	<ul style="list-style-type: none"> • Barna blir oppmuntret til å krype, gå og klatre for å komme seg rundt på avdelingen og på uteområdet. • Gjennom at barna beveger seg aktivt på uteområdet, vil de få erfaringer med ulikt underlag. Her har vi også leker og trehjuls sykler som barna leker med. • Gjennom korte turer i ulent terreng- veien er målet. • Gå i trapper, begge føtter på hvert trinn sammen med en voksen som støtter barnet. • Være jevnlig i gymsal med trygge rammer. • Turnkurs i Sandneshallen for Pinnsvin med fokus på grunnleggende grovmotoriske bevegelser. • Gjennom aktiviteter i gymsal som oppfordrer til grunnleggende grovmotoriske bevegelser som krype, gå, klatre, gå over/ under, hoppe ned, rulle, lek med baller. • Gjennom å tilby barna et variert og sunt kosthold med grove kornprodukter, frukt og grønt, fisk og kjøtt. • Gjennom at vi veileder og støtter barna med gode rutiner for håndvask og god hygiene generelt. • Vi har også laget en egen progresjonsplan for mat som ligger helt til slutt i dokumentet.

<p>3 år</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Gå på ulikt underlag og ulendt terreng. • Løpe med begynnende svevefase og rotasjon i overkroppen. • Hoppe med samla bein. • Balansere • Ta imot og sparke ball. • Sykle på trehjulssykkel • Delta i bevegelsessanger • Spise variert og sunn mat. • Erfare gode vaner for god hygiene. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gjennom turer i ulent terreng, turer i skog, på strand, på fjell mm. Lek på uteområdet hvor barna får erfare ulike underlag som asfalt, gummidekke, sand, gress, busker og trær, skråninger, trapper og flater. • Gjennom organiserte leker og aktiviteter på uteområdet og i gymsal som oppfordrer til å løpe. • Gjennom ulike aktiviteter i gymsalen som hinderløyper, ball lek hvor barna får erfaringer med å hoppe ned fra gjenstander, hoppe over, balansere på benker, stå på en fot, klatre, krype, rulle mm. De blir også oppmuntret til å hoppe på trampolinene • Minirøris og andre bevegelsessanger. • Gjennom å tilby barna et variert og sunt kosthold med grove kornprodukter, frukt og grønt, fisk og kjøtt. 3- åringene deltar også på et sansekurs hvor de får bruke de ulike sansene sine og får f.eks. smake på ulike smaker. Her blir det naturlig og prat om hva som er sunt og lurt å spise. • Gjennom at vi veileder og støtter barna med gode rutiner for håndvask og god hygiene generelt. • Vi har også laget en egen progresjonsplan for mat som ligger helt til slutt i dokumentet.
-------------	---	--

<p>4-6 år</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Løpe fort med svevfase og rotasjon i overkropp. • Gå opp og ned trappe med annenhver fot. • Hoppe med samla bein, flere hopp på rad. • Øke baleanseferdighetene. • Stå på en fot, hinke rytmisk med begge bein. • Meste tohjulssykkel • Sette fart på dissen selv. • Kaste ball og motta stor og liten ball • Mestre enkle regelleker. • Klatre • Bli trygg i vann • Spise variert og sunn mat. • Erfare gode vaner for god hygiene. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gjennom å legge opp til høyt aktivitetsnivå i gymsal, i ball-bingen, på uteområdet og på ulike turer. • Vi legger opp turer hvor barna får erfaringer med å gå i trepper. Eks Hanatrappene. • Gjennom ulike hinderløyper, paradisi, hoppetau mm. stimuleres barna til å hoppe mye. • Barna får mange erfaringer med balanse gjennom turene i ulendt terreng, hinderløyper i gymsal, skøyte-trening på isen, ski mm. • Sykkeldager og sykkelturner hvor barna kan ta med egne sykler. Barna kan alltid ha med egne tohjulssykler til bruk på uteområdet i barnehagen da vi ikke har egne tohjulssykler i barnehagen. • Gjennom aktive voksne som setter i gang ulike regelleker på uteområdet og i gymsalen. • Gjennom klatrekurs i Sørmarka Arena får barna erfaring med å klatre i tau. • Gjennom svømmekurs gjør barna erfaringer i vann. Med ulike aktiviteter og leker skal barna oppleve det å bli trygg i vann. Er barna klare for å lære å svømme, skal personalet legge opp til aktiviteter og støtte dem i en begynnende svømmeopplæring. • Gjennom å tilby barna et variert og sunt kosthold
---------------	--	--

		<p>med grove kornprodukter, frukt og grønt, fisk og kjøtt. 3-åringene deltar også på et sansekurs hvor de får bruke de ulike sansene sine og får f.eks. smake på ulike smaker. Her blir det naturlig og prat om hva som er sunt og lurt å spise. Barna deltar også på et matkurs hvor de lærer om hvor maten kommer fra, hvordan den lages og litt om fordøyelsessystemet vårt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gjennom at vi veileder og støtter barna med gode rutiner for håndvask og god hygiene generelt. • Vi har også laget en egen progresjonsplan for mat som ligger helt til slutt i dokumentet.
--	--	---

KUNST, KULTUR OG KREATIVITET

ALDER	PROSESSMÅL	VERKTØY
0-2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Bruke sansene • Opplive musikkformer • Bevege seg til musikk • Opplive dramatisering • Få kjennskap til litteratur • Utforske språket gjennom sang, rim, regler, eventyr, høytlesing og bevegelse til sang. • Opplive skaperglede • Kunne navngi enkelte farger • Vise respekt for ulike kulturer 	<ul style="list-style-type: none"> • Barna skal få bruke kroppen til å smake, lukte, maling, play doh, naturmateriale etc. • Få opplive ulike musikkformer som for eksempel klassisk, pop og barnesanger. De skal også få være med på å skape rytmer med ulike instrumenter • Barna skal få opplive å høre musikk og kunne få plass til å utfolde seg til ulike rytmer • Få opplive og delta i lett dramatisering • Lese og beskrive billedbøker for dem, og fortelle eventyr • Synge i alle typer anledninger, bruke sang kort og sangbøker. Knytte følelser og anledninger til sanger

		<ul style="list-style-type: none"> • Oppleve skaperglede fra et materiale, prosess og til ferdig produkt • Sette mye ord på fargene i hverdagen • Ha samlinger om ulike kulturer, markere ulike høytider, sang og reise • høre og røre ulikt materiale som
3 år	<ul style="list-style-type: none"> • Få kjennskap til ulikt materiale å vite hvordan det brukes • Lære nye og stadig mer kompliserte sanger • Klare å gjenta ulike sanger, rim og regler • Bevege seg til musikk • Forstå at det er forskjell i kulturer og kjenne til sin egen 	<ul style="list-style-type: none"> • Få kjennskap til ulikt materiale å vite hvordan det brukes (f.eks. playdo, maling, ull, blader, pinner, saks, lim). Være med å finne frem det som trengs for å vise dem hvor de finner ulikt materiale. • Synge i flere anledninger og få de til å synge selv • Bruke mye rim, regler og sanger i hverdagen både i samling, ute/inne og i lek. Lære og lytte og skille ulike lyder og instrumenter. • Motivere til å uttrykke seg til dans og drama. Gi dem mulighet til å utvikle varierte uttrykksformer. • Snakke om ulike kulturer, vise kart, bilder, sanger (FN-dagen, samenes nasjonaldag, 17.mai).
4-6 år	<ul style="list-style-type: none"> • Tilpasse bevegelsene etter musikalske rytmer • Klare å ta enkle roller i dramastykker/skuespill • Få erfaring med lengre bøker, også historier uten bilder • Barna skal ha videreutviklet tegneferdighetene og blyantgrep. • Bli introdusert for arkitektur og design • Begynne å ha forståelse for primær og sekundær farger 	<ul style="list-style-type: none"> • Kunne bevege seg ulikt fra hvilken musikkform de får høre på. Forstå at det er stor forskjell på rock, pop, jazz og klassisk. • Få være med i skuespill og være en karakter fra eventyr. • Få høre lengre bøker og selv fantasere uten bilder. Både gjennom lydbøker og høytlesning. • Kunne få oppgaver i å tegne enkle ting og mestre dette i en viss grad med blyantgrep. • Bli introdusert for arkitektur og design på turer i nærmiljøet.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ha kjennskap til ulike materialer og selv kunne finne frem til det de vil arbeide med • Opplive glede og stolthet over egen kultur tilhørighet 	<p>Være bevisste på ulike arkitektur og selv kunne designe noe.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Snakke med barna om primær og sekundær fargene når vi maler eller tegner men også i samling • Barna skal ha kjennskap til ulike materialer og selv kunne finne frem til det de vil arbeide med både ute og inne • Snakke om ulike kulturer, vise kart, bilder, sanger (FN-dagen, samenes nasjonaldag, 17.mai).
--	---	--

NATUR, MILJØ OG TEKNOLOGI

ALDER	PROSESSMÅL	VERKTØY
0-2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Opplive naturen • Glad i naturen • Positive voksne som er ute i all slags vær • Småtur- mestring • Bruke sansene og oppleve årstidene • Dyrellyder på ipad/ bilder/ filmer • Prøve selv på ipad 	<ul style="list-style-type: none"> • Vi skaper gode turopplevelser, der barna får erfaringer med årstidene, været og hvordan naturen endrer seg gjennom året. • Ha ulike aktiviteter på tur, f.eks. orientering. • Vi ser på forandringene i naturen i de ulike årstidene og undrer sammen med barna. Barna lærer seg grunnleggende begreper som omhandler årstidene. • Barna får ulike sanseopplevelser gjennom naturens mangfoldighet. • Vi oppsøker naturen i nærområdet og får kjennskap til den: vi ser etter dyrespor, insekter fugler og lærer artsnavn. • Vi rydder sammen med barna, og øver på å sortere avfallet. • Vi plukker søppel i nærområdet og sorterer etter oss.

3 år	<ul style="list-style-type: none"> • Vite noe om bekledding etter årstidene • Oppleve dyrerike og insekter i naturen • Utforske trær/ klatring • Oppleve naturen som arena for lek og læring • Lengre turer, heldagsturer • Lage mat, forsyne seg i passe porsjoner • Fokus på mat fra naturen, sopp, bær osv • Kunnskap om søppel i naturen • Undre seg med barna, spørre • Ta bilder selv • Friluftskurs 	<ul style="list-style-type: none"> • Bondegårdstur til våren, der vi ser på ulike dyr og under over hvor maten vi spiser kommer fra. • Vi benytter oss av naturmaterialer i lek og forming. • Barna får erfaringer med enkel fysikk og kjemi gjennom eksperimenter, f.eks. med vann. Se forskerfro.no for konkrete eksperimenter. • Vi er ute og ute på tur året rundt, der barna får erfaringer med årstidene, været og hvordan naturen endrer seg gjennom året. • Vi viser respekt og glede over naturen, og vi har samlinger om å ta vare på naturen og miljøet • Vi drar på besøk til Vitenfabrikken og til en bondegård.
4-6 år	<ul style="list-style-type: none"> • ipad på tur • apper ute • artskunnskap • kunnskap om miljøvern • kunnskap om økosystem • større eksperiment, elementer fra jord, luft, vann og ild • kunnskap om hvor mat kommer fra • risikovurdering, vurdere egen evne • friluftaktiviteter • positive voksne til naturen og det å være ute • knuter • redigere bilder lage film 	<ul style="list-style-type: none"> • Vi går på turer i nærmiljøet, i tillegg til andre turområder, og skaper varierte opplevelser i naturen. • Vi følger naturligvis årstidene i forhold til arbeid på avdelingene, f.eks. i samlinger og høytlesning. • Vi benytter oss av materiell fra naturen i formingsaktiviteter • Barnas nysgjerrighet står i fokus og vi undrer oss i lag. • Barna får kjennskap til bruk av ulike redskaper som f.eks. spikkekniv. • Vi utforsker og får kjennskap til dyrespor, dyr, planter, insekter og krypdyr i nærmiljøet. Vi tar med oss utstyr som f.eks. forstørrelsesglass for å studere på nærmere hold (artslære).

		<ul style="list-style-type: none"> • Vi har ulike prosjekter gjennom året, f.eks. værstasjon, miljøvern og kildesortering, samspill og sammenhenger i naturen osv. • Vi samler søppel og avfall ute i naturen, og kildesorterer på avdelingene. • Vi gjør ulike eksperimenter som innebærer grunnleggende fysikk og kjemi, se forskerfro.no for konkrete tips.
--	--	---

ANTALL, ROM OG FORM

ALDER	PROSESSMÅL	VERKTØY
0-2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Møte rim, regler, eventyr • Gjentakelse • Hinderløype, bruke begreper som over under, rundt, ved siden, gjennom • Glede ved leking med tall og former • Stimulere sansene • Puttebokser • Puslespill • Telleremse på vegg • Tilgjengelig utstyr • Forstå begreper • Begynnende klosselek • peketelle 	<ul style="list-style-type: none"> • Vi skal benytte oss av en lekende og undersøkende tilnærming til begreper og sammenhenger, der de voksne undrer seg sammen med barna. • Vi skal i større grad benytte oss av matematikk i hverdagssituasjoner, dvs. telle alle hver dag, telle tallerkener og kopper ved måltider, mengdelære når vi spiser/drikker, telle i garderoben. Telle konkrete. • Bruke lek, sang, regler og eventyr for skape forståelse for tallsystemet, og begreper som først og sist, stor og liten, over og under (f.eks. De tre bukkene bruse). • Barna skal få mulighet til å utforske det fysiske miljøet gjennom lek og ulike aktiviteter, der de får brukt

		<p>kroppen til å orientere seg i rommet. Aktiviteter i gymsal der vi aktivt tar i bruk begreper som over, under, inni, utenfor.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bygge hytter av ulike størrelse med puter, tepper, sofaer etc. Hensikten er at barna selv skal få oppleve og kjenne forskjellene på de ulike størrelsene.
3 år	<ul style="list-style-type: none"> • konstruksjonsleker • tilgjengelig utstyr • sortering, bruk begreper • brettspill • peketelle • arbeide med rekkefølge • rytme • sansestimulering • kjenne figurer igjen, trekant, firkant osv • kan fagrene • kjenne igjen bokstaver og tall 	<ul style="list-style-type: none"> • Rydde og sortere leker etter form, farge, størrelse osv. Bruke varierte materialer av ulik størrelse, form og farger og lar barna selv sortere. • Bruke kroppen til å erfare ulike størrelser, sammenligne størrelsen med ulike gjenstander (f.eks. pinner vi finner ute) • Barna øver seg på å sortere etter farge, form, leker av samme type på samme sted, sette sko/klær på riktig sted osv. • De voksne benytter seg aktivt av preposisjoner i hverdagssituasjoner (først, sist, bak, foran). • Vi øver oss på å telle, og benytter dette i hverdagssituasjoner (måltider, garderobe, gymsal osv). • Barna gjør seg kjent med tidsbegrepet; turtaking, snakke om hva vi har gjort og hva vi skal gjøre, samt introdusere ukedagene og rekkefølgen på disse. • Matte i naturen
4-6 år	<ul style="list-style-type: none"> • Rebus • Rollelek, butikk og restaurant 	<ul style="list-style-type: none"> • Barna tilegner seg kunnskap om grunnleggende begreper innen antall, rom

	<ul style="list-style-type: none"> • Eksperimentering • Matlaging • Kunne mønster • Forstå turtaking • Forstå regler i spill • Lokalisere seg • Arkitektur, konstruksjonslek • Kunst • Måling • Tenke logisk og resonere seg fram • Hyttebygging • Rekkefølge, følge en oppskrift Dans/ rytme 	<p>og form gjennom ulike former for lek, aktiviteter og hverdagssituasjoner.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vi har ulike former brettspill som utfordrer barnas evner innen området antall, rom og form. • Vi benytter oss av hverdagssituasjoner, dramatisering og samling til å gi barna innblikk i begreper som lik/ulik, størrelse (størst/minst), over/under og antall. • Vi legger til rette for mye konstruksjonslek, f.eks. med lego, treklosser, magneter, puter, naturmaterialer. • Av formingsaktiviteter kan barna øve seg på å lage ulike mønstre, samt kopiere mønstre. • I gymsalen har vi aktiviteter som utfordrer barnas evne til å orientere seg i rommet. Både i gymsalen og på avdelingen kan vi ha ulike varianter av Kims lek. • Vi benytter oss av praktiske gjøremål for å lære om mengdebegrepet, vekt, volum og antall, f.eks. at barna baker sammen med Randi. •
--	--	---

ETIKK, RELIGION OG FILOSOFI

ALDER	PRESESSMÅL:	VERKTØY:
0-2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Barna skal få utforske og under seg sammen med de voksne • Barna skal lære å dele 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktive voksne som er bevisste i sin væremåte i og rundt barna

	<ul style="list-style-type: none"> • Barna skal lære å vise omsorg • Barna skal få mulighet til å lære sanger som omhandler høytidene • Barna skal lære seg tradisjonell bordskikk • Barna skal få kjennskap til regler, normer og verdier som gjelder i barnehagen og for øvrig i samfunnet • Barna skal få begynnende lære om rett og galt (empati og sympati) • Barna skal bli møtt med respekt (så voksenrollen er viktig) 	<ul style="list-style-type: none"> • Voksne som viser hvordan man gir omsorg og hvordan man deler • Er gode rollemodeller overfor barna • Feirer de ulike høytidene. • Bruker aktivt samlinger og sanger som er innenfor temaer under høytidene • Material som brukes: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Bøker, flanellograf, sanger, snakkepakken, skuespill, hånd dukker
3 år	<ul style="list-style-type: none"> - Utvikle større grad av forståelse for venting - Utvikle større forståelse for deling med andre - Begynnende forståelse av forskjeller og ulikheter blant mennesker og ellers i samfunnet - Utvikle mer empati/sympati overfor andre enn seg selv. Se andre i fokus - Få undre seg daglig i sammen med voksne 	<ul style="list-style-type: none"> - Bli møtt av tålmodige voksne - Deltakende og aktive voksne - Konkrete samlinger som handler om temaer som for eksempel: venner, ulikheter, venting, deling osv. Fokuserer på små grupper (antall barn) - Få kjennskap til og markere ulike høytider og merkedager - De voksne skal aktivt bidra til å utvikle barns toleranse, interesse og respekt for hverandre
4-6 år		

	<ul style="list-style-type: none"> • Barna skal få kjennskap til kristne høytider og tradisjoner • Barna skal få kjennskap til andre relevante religiøse livssynsmessige høytider • Utforske og undre seg • Bruke hverdagsituasjoner til formidling av normer og verdier • Barna skal oppleve støtte fra voksne på deres undring (fantasireise) • Ha mer forståelse for andre enn seg selv. • Betydningen av rett og galt • Større grad av empati og sympati for andre • Normer og regler generelt i samfunnet og i barnehage 	<ul style="list-style-type: none"> • Materialer som kan brukes; Bøker, sanger, flanellograf, skuespill, brettspill, se filmer • Aktive voksne sammen med barna • Gode rollemodeller som viser omsorg og hvordan en skal dele • Snakke positivt om at vi er forskjellige • Hjelp barna i konfliktsituasjoner slik at de finner løsninger • Bruke aktivt rollespill • Den gode samtalen sammen med barna • Vise ulike kulturer å finne likheter og forskjeller mellom dem • Møte barns tro, spørsmål og undring med alvor og respekt • Omvisning i kirka (påske, jul)
--	--	---

NÆRMILJØ OG SAMFUNN

ALDER	PROSESSMÅL	VERKTØY
1-2	<ul style="list-style-type: none"> • Bli trygge på seg selv, voksne og barn i barnehagen. • Bli kjent med barnehagens nærområde. • Gi barna grunnleggende kunnskap. • Bli kjent med hverandres familier. • Møte barna på en likeverdig måte uavhengig av kjønn. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gi omsorg • Gode rollemodeller • Min bok • Skape en følelse av tilhørighet i gruppa og fokusere på fellesskapet i gruppa; hvem er her i dag, hvem mangler? • Vi legger merke til utrykningskjøretøy, anleggsmaskiner og offentlig transport, og kan trekke dette inn i leken. • Barna skal ha erfaring med ulike tradisjoner, f.eks.

	<ul style="list-style-type: none"> • Gi barna en begynnende opplevelse av medvirkning. • Barna møter gode og sensitive voksne. 	<p>julefeiring, påskefeiring, 17 mai feiring.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utforske nærmiljøet gjennom turer. Vi kan også besøke bibliotek, vitenfabrikken, vitengarden og utforske Sandnes sentrum.
3	<ul style="list-style-type: none"> • Utvide opplevelser i nærområdet til barnehagen. • Oppleve seg selv som en del av nærmiljøet. • Tilpasse medvirkning etter alder/modning. • Møte barna på en likeverdig måte uavhengig av kjønn. • Barna møter gode og sensitive voksne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gi omsorg • Gode rollemodeller • Hvor bor vi. • Legge til rette for barns medvirkning tilpasset alder og modenhet. Dette kan eksempelvis gjøres gjennom at barnet får alternativer å velge mellom, og at de får erfare at flertallet får bestemme. • Følge utviklingen på et bestemt tre i skogen over et barnehageår. Ta bilder og dokumentere.
4-5	<ul style="list-style-type: none"> • Utvikle forståelse for ulike tradisjoner. • Hjelp barna til å få et bevist forhold til bruk av media. • Opplever at jenter og gutter er likeverdige. • Møte barna på en likeverdig måte uavhengig av kjønn. • Barna møter gode og sensitive voksne. • Kjennskap til foreldrene sin arbeidsplass. • Hvor bor vi? 	<ul style="list-style-type: none"> • Gi omsorg • Gode rollemodeller • Utforske nærmiljøet gjennom ulike turer. Vi kan også besøke politistasjon, brannstasjon, rådhus osv. • Lage et kart over hvor barna bor. • Lage fuglekasser som vi følger med på. Hvilke fugler flytter inn osv. • Prosjekt om byen vår. • Norske tradisjoner • Barna får være med å hente tralle og dekke bordet. • Turer med buss, tog og båt i byen vår. • Besøke museum, vitenfabrikken,

		<p>vitengarden og bibliotekurer.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Øver på trafikkregler når vi er ute og går. • Plukke søppel ute i barnehagen og i nærmiljøet.
--	--	---

PROGRESJONSPLAN MAT

1 år	<ul style="list-style-type: none"> • Voksne hjelper barna å vaske hender før måltid • Voksne sitter med barna og spiser med dem • Være positive voksne til maten, lage god stemning rundt måltidet • Voksne fremmer måltids glede og fellesskaps følelse
2 år	<ul style="list-style-type: none"> • Barna er med på å hente tralle, dekke på, smøre selv og rydde etter seg • Ordenshjelp • Bidra med å bake, steke, kutte • Smake mat fra andre land • Personalet sitter med barna og er positive
3 år	<ul style="list-style-type: none"> • Være med å kutte opp frukt • Få bestemme hvor barna skal sitte • Ordenshjelp • Bøker og pc/ ipad om matens opprinnelse • Få ta på mat (fint mel- grovt mel eks) • Smake på råvarer • Smake smaker fra andre land
4 og 5 år	<ul style="list-style-type: none"> • Kjøpe fisk på fisketorget i Stv/ fiske selv, ta med til

	<p>barnehagen. Se i magesekk, tarmene. Filetere og tilberede</p> <ul style="list-style-type: none"> • Være på bondegård; melking, korn, egg, ull, lamming • Samlinger om hva sunt kosthold er, og hva det gjør med kroppen. • Ha en dag med mye smaking, lukting, sansing. Gjøre seg opp en mening med det de smaker • Bålmat ute- bidra til sunn utemat, kutte selv. Alle lager egne bålpakker med det de liker inni • Sende en voksen på tur før resten kommer for å lage klar bål, mat, aktiviteter • Møte ulik matkultur, norsk mat og internasjonal mat
--	---